
РОЗДІЛ I

РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА: ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОВНОВАЖЕНЬ ОРГАНАМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Валентин БАЛЮК

НЕВІЙСЬКОВІ КОМПОНЕНТИ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ У 2014-2022 рр.

Із 2014 року до сьогодні Росія веде війну проти України військовими і невійськовими засобами. Невійськові засоби ведення війни зосереджені на ідеологічних, історичних, культурно-цивілізаційних аспектах. Історія, ідентичність і культура мають важливе значення для безпеки країни та в процесі формування держави-нації. Боротьба з викликами та загрозами з боку Росії має бути комплексною, включати військові та невійськові елементи протидії.

Ключові слова: гібридна війна, Україна, російська агресія.

Агресія Росії проти України розпочалася у 2014 р. з незаконної анексії Криму та де-факто окупації частини Донецької та Луганської областей. У той період Росія маскувала свої агресивні дії під виглядом «зелених чоловічків» або військових формувань без розпізнавальних знаків (регулярних та нерегулярних підрозділів). Згідно з так званою доктриною Герасимова, Росія неофіційно розпочала проти України гібридну війну, військова складова була лише одним з її компонентів.

Згідно з класичними концепціями, війна є продовженням політики¹, що знаходить своє підтвердження у діях Росії на пострадянському просторі, коли Кремлю не вистачає політичних, економічних та культурних важелів впливу. У 90-х роках Росія використовувала стратегію конфліктів низької інтенсивності у Придністров'ї (Молдова), Абхазії і

¹ Див. Carl von Clausewitz *O wojnie*. Wydawnictwo Bellona, 2022.

Південній Осетії (Грузія). У той період подібний сценарій їй не вдалося втілити у Криму, але вона не полишила планів підпорядкувати собі Україну та анексувати Кримський півострів. Відкрито повернувшись до сповідування імперських традицій царської та радянської доби, оточення Владіміра Путіна підготувало плани політичної, економічної, культурної та військової експансії в Україні. Зокрема, крім концепції «близького зарубіжжя», з'явилися або були взяті на озброєння концепції «євразійського простору», «ліберальної імперії» або «руського мира». Асиметрія потенціалу між країнами пострадянського простору та імперські традиції Росії спричинили політику нав'язування («добровольно-принудительно») колишнім республікам російських «інтеграційних» проєктів. Дистанціювання України від поглибленої співпраці з Росією в рамках митного союзу та бажання інтегруватися з ЄС і підписати угоду про асоціацію Москва використала як привід до розв'язання гібридної війни проти української держави.

Агресія Росії проти України сприяла популяризації концепції гібридної війни. За визначенням Ф. Г. Гофмана (F. G. Hofman), гібридна війна – це конфлікт, у якому принаймні одна зі сторін використовує, крім регулярних військ, також нерегулярні та тактику, тероризм і дії кримінальних структур. Учасниками такого конфлікту, крім держав, можуть бути недержавні структури, а протистояння проходить не лише у військовій, а також в економічній та гуманітарній площині². Гібридна війна Росії проти Україні поєднувала військові та невійськові інструменти, які склалися з кількох компонентів. По-перше, Москва підтримувала та фінансувала проросійські політичні партії, діячів та громадські організації в Україні. По-друге, Росія впливала на інформаційний простір України за допомогою проросійських медіа та вільного доступу Українців до російських засобів масової інформації. По-третє, за допомогою російської масової культури та представників російського шоу-бізнесу в Україні. По-четверте, поширювати культурно-цивілізаційний вплив Росії допомагала Українська Православна Церква –

² F. G. Hofman *Conflict in the 21st Century: the Rise of Hybrid Wars*. Arlington, 2007, s. 29

Московського патріархату³. Одним з головних інструментів гібридної війни Росія обрала пропаганду та дезінформацію, за допомогою якої поширювала свої ідеологічні, історичні, політичні та культурні наративи та міфи.

XX століття було великою лабораторією для пропаганди та дезінформації, в розвитку якої експерти виділили три хвили: 1) міжвоєнний період; 2) після закінчення II Світової війни; 3) кінець 70-х років XX століття. Американський професор Томас Рід (Thomas Rid) вважає, що 4-та хвиля дезінформації досягла свого піку у 2015 році⁴. Розвиток останньої хвилі дезінформації був пов'язаний саме з активними діями Росії в інформаційному просторі третіх країн, зокрема й України.

Україна займала провідне місце у політиці Російської Федерації на пострадянському просторі та в регіоні Центрально-Східної Європи з декількох причин. По-перше, це одна з найбільш розвинених республік колишнього СРСР, з якою значною мірою був пов'язаний російський ВПК. По-друге, в ідеології Російської та Радянської імперій українська (руська) складова вважалася основою російської державності та духовності. По-третє, в імперській політиці Кремля з геополітичних міркувань Україна мала важливе значення в контексті реінтеграції пострадянського простору та просуванні впливу в Центрально-Східній Європі. З приходом до влади Володимира Путіна політика Росії формувалась під впливом геополітичного та історичного детермінізму.

Елементом гібридної війни можна вважати інформаційну або в більш ширшому контексті когнітивну війну. У першому випадку (інформаційна війна) це вплив на цивільне населення або військових іншої країни за допомогою неправдивої інформації, пропаганди та дезінформації⁵. У другому випадку – це війна знань та символів, що дає змогу більш глибоко впливати на поведінку людини та її менталітет.

³ M. Marek *Operacja Ukraina. Kampanie dezinformacyjne, narracje, sposoby działania rosyjskich ośrodków propagandowych przeciwko państwu ukraińskiemu w okresie 2013-2019*. Warszawa, 2020, s. 17.

⁴ T. Rid *Wojna informacyjna*. Warszawa, 2020, s. 13-14.

⁵ O. Wasiuta, S. Wasiuta *Wojna hybrydowa Rosji przeciwko Ukrainie*. Kraków, 2017, s. 163.

Росія використовує когнітивні операції для психологічного впливу на противника з ціллю десуверенізації⁶.

Геополітичний детермінізм в політиці Росії більшою мірою проявляється у політичній, військовій та економічній площині. Тоді як історичний детермінізм можна зауважити в політиці пам'яті та в ідеології «русского мира», яка має мовну, культурну та релігійну складову. За допомогою інформаційних та когнітивних операцій проти України російське політичне та військове керівництво намагається проводити політику підпорядкування та десуверенізації української держави, а українців перетворити на етнографічну масу.

Культура, історія та релігія відіграють важливу роль у міжнародних відносинах, особливо в контексті м'якої сили держав⁷. Росія була й залишається прибічником твердої сили, а російські концепції м'якої сили рано чи пізно завжди зводяться до силового нав'язування своєї політичної або ціннісної моделі. Польська дослідниця Агата Влодковська вважає, що в російській концепції м'якої сили провідне місце посідає культурно-ідеологічна складова. Враз з утворення в путінській адміністрації у 2005 році Департаменту у справах міжрегіональних і культурних відносин з закордоном почався процес протидії кольоровим революціям на пострадянському просторі за допомогою російської культури та духовності⁸. Поступово Росія почала нав'язувати Україні модель «суверенної демократії» та ідеологію руського/російського світу («русского мира») з метою зберегти вплив та відродити імперію. Основні зусилля були спрямовані на запобігання формуванню на пострадянському просторі стабільних та демократичних держав-націй.

Російська дослідниця Ольга Воронова вважає, що в умовах боротьби на міжнародній арені вагоме значення має ідентичність націй та держав, особливо на основі окремого історично-культурного коду.

⁶ Г. Почепцов *Когнитивные войны в соцмедиа, массовой культуре и массовых коммуникациях*. Харьков, 2019, с. 16-17.

⁷ М. Znojek *Kultura jako źródło soft power państwa*. „Studia i Prace WNEIZ US”, 2018, nr 53/2, s.101.

⁸ А. Włodkowska-Bagan *Soft-power w polityce zagranicznej Federacji Rosyjskiej wobec państw „bliskiej zagranicy”*, „Kwartalnik Naukowy OAP UW e-Politikon”, 2012, nr 3, s. 36-61.

Російська політика «м'якої сили» не може існувати без об'єднання потенціалу культурної та історичної (пам'яті) політики. В рамках такої політики Кремль повинен протидіяти наративу «Росії як імперії зла» та «Росії як агресивної держави»⁹. У цьому ракурсі пані професор представляє Росію в якості жертви, яка змушена захищатися. Однак, особливо на пострадянському просторі, Російська Федерація продовжує політику історичного та культурного імперіалізму.

Ідеологічний наратив у формуванні політики Росії щодо України можна звести до декількох концепційних підходів. Перший був пов'язаний з концепцією євразійської імперії, в котрій Україну, позбавлену Чорноморського узбережжя, було віднесено до російської зони впливу. На думку О. Дугіна, Росія не повинна допустити формування на пострадянському просторі держав-націй¹⁰. Другий підхід – це концепція «русского мира», культурно-цивілізаційної єдності східнослов'янських народів, в якій росіяни посідають домінуючі позиції. Важко сказати, що у практичній площині Путін віддавав перевагу якійсь одній концепції. Його погляди у справі «українського питання», особливо після так званого консервативного вибору, формувалися значною мірою під впливом генерала Антона Денікіна, філософа Івана Ільїна, письменника Івана Шмелєва¹¹ та перебували в матриці імперської парадигми царських та радянських часів. Після повномасштабного вторгнення Росії в Україну (2022) в російських засобах масової інформації з'явилися статті з думками цього російського філософа, зокрема в «Российской газете».

«Украина признается наиболее угрожаемой частью России в смысле отделения и завоевания. (...) Малороссия и Великороссия связаны воедино верой, племенем, исторической судьбой, географическим положением, хозяйством, культурой и политикой. Иностранцы, подготавливающие расчленение, должны помнить, что они объявляют

⁹ О. Воронцова *Культура и историческая память как ресурс «мягкой силы» России на международной арене*. URL: <https://histrf.ru/read/articles/kultura-i-istorichieskaia-pamiat-kak-riesurs-miaghkoi-sily-rossii-na-miezhdunarodnoi-arienie>

¹⁰ А. Дугин *Основы геополитики*. Москва, 2000.

¹¹ М. Міщенко *Улюблений філософ Путіна*. URL: <https://uain.press/articles/ulyublenij-filosof-putina-1409067>

этим всей России вековую борьбу. Не будет мира и хозяйственного расцвета на востоке при таком расчленении. Россия превратится в источник гражданских и международных войн на века. Расчленяющая держава станет ненавистнейшим из врагов национальной России.

В борьбе с нею будут пущены в ход все союзы и всякие средства. Россия переложит свой центр на Урал, соберет все свои огромные силы, разовьет свою технику, найдет себе могучих союзников и будет бороться до тех пор, пока не подорвет вконец и навсегда мощь расчленяющей державы»¹².

На ідеологічному рівні в Росії українців вважають сепаратистами «русского мира», а Україну – «расчленяющей державой». Зокрема кремлівський ідеолог Владислав Сурков у 2020 р. писав, що до України потрібно застосувати «*принуждение силой к братским отношениям как единственный метод, исторически доказавший эффективность на украинском направлении*»¹³.

У цьому контексті у значної частини сучасної російської політичної еліти сформувався світогляд остаточного вирішення українського питання в рамках великодержавницьких шовіністичних концепцій. Путінський політичний режим частково відповідає критеріям національної диктатури (за визначенням Ільїна). З точки зору американського історика Тімоті Снайдера, Росія – це фашистська держава, в котрій розвинений культ вождя, культ загиблих героїв та міф про велич імперського минулого¹⁴. Схоже визначення путінського політичного режиму як фашистського дав відомий американський політолог Олександр Мотиль (Alexander J. Motyl)¹⁵.

¹² В 1938 году философ, идеолог Белого движения Иван Ильин дал точный прогноз событий на Украине. URL: <https://rg.ru/2022/05/25/prorochestva-ilina.html>

¹³ Сурков: Украина для имперской и советской бюрократии всегда была делом хлопотным. URL: <https://tass.ru/politika/7838239>

¹⁴ «Росія – це фашистська держава. Якщо Україна не переможе, нас очікують десятиліття темряви», – Тімоті Снайдер. URL: <https://texty.org.ua/fragments/106742/rosiya-ce-fashystska-derzhava-yaksho-ukrayina-ne-peremozhe-nas-ochikuye-desyatylittya-temryavy-timoti-snajder/>

¹⁵ A. J. Motyl *Putin's Russia as a fascist political system*, «*Communist and Post-Communist Studies*» (2016) 49 (1): 25–36.

У рамках цього нарративу Україна представлена як невід’ємна частина російського геополітичного простору в образі «русского мира» або євразійської імперії. З огляду на те, що в Україні свого часу більш популярними були концепції союзу східно-слов’янських народів, Росія нав’язувала ідеологію руського, а де-факто російського світу. У сучасних геополітичних умовах це супроводжувалося нав’язуванням авторитарної форми правління та перетворенням нових незалежних держав на об’єкт російської геополітики. Російська модель «суверенної демократії» передбачала суверенітет авторитарної Росії у відносинах з демократичним Заходом, натомість для країн пострадянського простору суверенітет мав закінчуватися там, де починалися російські геополітичні інтереси. Підчас Помаранчевої революції та Революції Гідності Україна двічі відкидала російську політично-ідеологічну модель та обирала перспективну європейську модель демократичного розвитку.

Історичний нарратив є одним з важливих чинників, які формують національні інтереси та підходи у зовнішній та безпековій політиці держав¹⁶. У Росії більшість науковців та представників політичного класу залишаються в парадигмі імперських традицій в історіографії та політиці пам’яті, продовжуючи цивілізаційну парадигму домінуючої нації. Україна, особливо після російської агресії 2014 р., намагається позбутися впливу російської історіографії та формувати свою історіографію та політику пам’яті у європейському контексті. Аналізуючи невійськову площину агресії Росії проти України у 2014-2022 рр., бачимо, що історична пам’ять є одним з важливих елементів конфлікту. Росія намагається нав’язати Україні свою модель нації-імперії, де українців вважають частиною загальноруського народу та невід’ємною частиною імперії. Натомість в Україні останнім часом історична парадигма перемістилася у напрямку формування держави-нації¹⁷.

Історичний детермінізм в політиці Росії проявляється зокрема в запереченні існування української нації, яку за визначенням Гегеля, ро-

¹⁶ Ul. Krotz *History and Foreign Policy in France and Germany*. Palgrave Macmillan. London, 2015. p. 24-40.

¹⁷ Zob. O. Рафальський *Цивілізаційна ідентичність українства: історія і сучасність*. Київ, 2022.

сійські інтелектуали та політики продовжують вважати неісторичною, себто неспроможною до державотворення. У російсько-українському конфлікті національної пам'яті можна виокремити декілька головних тем протистояння.

Перша пов'язана з традицією Київської Русі, котру росіяни ототожнюють з давньоруською державою, вважаючи Росію єдиною правонаступницею цього політично-суспільного утворення. Російська історіографія повністю привласнила собі державницькі традиції Київської Русі, а останнім часом подібні процеси відбуваються по відношенню до київських князів (наприклад Володимира Великого). У незалежній Україні політичні лідери відносно пізно почали звертати увагу на формування в історичній пам'яті українців державницького наративу (Київська держава, Галицько-волинська держава, Князівство Литовське і Руське, Гетьманська держава, УНР і ЗУНР). Указ Володимира Зеленського (2021) про святкування Дня Української Державності спільно з Днем хрещення Київської Русі засвідчує, що Україна боротиметься на ґрунті історичної пам'яті за свої державницькі традиції.

Друга пов'язана з козацькими традиціями та відносинами гетьманської України та царської Росії. У цьому контексті Росія намагається зберегти віками нав'язуваний наратив визволення українців від польського (західного) поневолення та історичного возз'єднання «братніх народів». Лакмусовим папірцем у цьому дискурсі є постаті Івана Мазепи, Петра I та Катерини II, пам'ятник якій було відновлено в Одесі (2007). Постать Івана Мазепи знайшла відповідне місце в українській історії. Однак багато подій в національній історії ще потрібно переосмислити та повернути національній пам'яті українців. Зокрема традиції Великого князівства Литовського і Руського та Речі Посполитої Трьох Народів. Для прикладу, перед початком повномасштабного вторгнення Росії в Очаків – головній базі ВМС України, знаходився військово-історичний музей ім. Суворова, а не було створено відповідної установи для формування традицій українських військових моряків на основі козацької спадщини. По-перше, не Суворов, а князь Богдан Глинський з козаками вперше здобули Очаків у 1493 році. По-друге,

повертаючи вкрадену історію, Україна боротиметься з міфом Новоросії – нової землі, яку освоювала Російська імперія.

Третя пов'язана з періодом визвольних змагань у 1917-1921 рр., коли в російській історіографії формувався міф про українських буржуазних націоналістів, котрий в радянський період нав'язували історичній свідомості українців, представляючи у негативному ракурсі соціалістів Михайла Грушевського, Симона Петлюру, державника Вацлава Липинського та інших. Значна частина тодішньої російської політичної еліти, незалежно від політичних поглядів, не визнавала незалежності української нації та вважала так зване українське питання суто внутрішнім – російським. У цьому плані підходи Антона Денікіна наслідує Володимир Путін¹⁸ та патріарх РПЦ Кіріл, коли говорить про міжусобний конфлікт в Україні.

Четвертий – це Друга світова війна, яку в Росії продовжують називати Великою Вітчизняною Війною. Політика пам'яті Російської Федерації була сфокусована на цьому напрямку у внутрішній та зовнішній політиці. Внутрішня складова полягала у формуванні сучасної історичної пам'яті росіян на основі «культу перемоги» Москви над Заходом за рахунок мобілізації суспільства під проводом лідера (вождя). Пропаганда поширювала образ Росії як миролюбної держави, котра бореться зі світовим фашизмом та тероризмом. Акції типу «безсмертний полк» та «победобесие» мали консолідувати суспільство довкола президента як лідера переможної нації та підготувати населення до політики милітаристської держави. Зовнішня складова полягала зокрема у нав'язуванні своєї моделі історичної пам'яті сусіднім народам¹⁹. Україна, котра з 2005 р. почала формувати свою історичну політику, в тому числі в контексті Другої світової війни (УПА, Степан Бандера), відмінну від наративів Кремля, вважалася зрадником спільної східнослов'янської/руської пам'яті, вигаданої російською пропагандою. Російська Федерація використала це як привід для ведення гібридної війни (2014) та

¹⁸ Путін і Денікін – одна дорога з України. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/1739408.html>

¹⁹ Потапенко Я. Концепт «великої перемоги» як антиукраїнська ідеологема кремлівської пропаганди: спроба комплексного міждисциплінарного аналізу // «Наукові записки з української історії». 2015. Т 36. с. 112-120.

повномасштабного вторгнення (2022) в Україну. Офіційна пропаганда РФ вигнала проблему українського фашизму/нацизму при владі, щоб виправдати військову агресію перед своїми громадянами²⁰.

П'ятий – це злочини комуністичного режиму, пов'язані з терором радянського минулого. У цьому колі найважливішим є питання Голодомору. Політика Російської Федерації спрямована на заморожування історичної пам'яті росіян та сусідніх народів, пов'язаної зі злочинами сталінського режиму²¹.

Культурно-цивілізаційний наратив пов'язаний з релігійним, культурним та мовним чинниками, котрі Кремль і РПЦ використовують у гібридній війні проти України. Цивілізаційна парадигма «русского мира», в основі якої знаходиться не лише великодержавний, але й релігійний та культурний шовінізм, покликана зберегти домінацію (панування) Росії в «близькому зарубіжжі» та вплив у «далекому зарубіжжі». Цивілізаційна парадигма, основа якої – боротьба західної та православної цивілізацій, дає Російській Федерації та РПЦ у межах концепції «Москви – Третього Риму» й імперської політики можливість претендувати на роль єдиного лідера та захисника православних цінностей і православного світу. Для втручання у внутрішні справи православних держав за допомогою РПЦ, особливо в Україні, яку Росія розглядає в якості невід'ємної частини духовного та культурного простору «русского мира», сформовано новий напрямок – російське геополітичне (політичне) православ'я²².

У контексті не лише статистики, але й геополітики потрібно взяти до уваги, що за даними Росстату за 2018 р., РПЦ (Московський патріархат) у Росії нараховувала 18 550 релігійних організацій, а беручи до уваги приходи за кордоном – 38 649 храмів. Зокрема, в Україні Московський патріархат нараховує понад 11 тис. приходів (УПЦ (МП)). Ста-

²⁰ Kasianov G. "Ukrainian Nazis" as an invented enemy. URL: https://russiapost.net/politics/ukrainian_nazis?fbclid=IwAR1SXsTntV9D1pqKSxgQ16eA-PS0AX77BDpYYD_CpY5KHfzYrsSLP2g49qs

²¹ W. Baluk, M. Doroshko *Historia – placzyczna wplywu w relacjach rosyjsko-ukrainiskich w latach 2014-2022*. „Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej”, 2022. nr 4. URL: <https://ies.lublin.pl/rocznik/riesw/2022/4/7/>.

²² Політичне православ'я. URL: <https://risu.org.ua/ua/index/resources/directory/48781/>

тистика показує, що, втративши приходи УПЦ (МП), Російська православна церква позбудеться статусу найбільшої православної церкви у світі. Адже сумарно, враховуючи близько 7 тис. приходів Православної церкви України (ПЦУ), київська церква кількісно є найбільшою православною церквою у світі¹.

Значна частина кліру й мирян УПЦ (МП) не відчуває зв'язку з українською державою, а солідаризується радше з ідеологією «русского мира», яка заперечує існування України як держави-нації і розглядає її як Малоросію в межах «руської православної цивілізації», де ключове значення посідає Москва й Росія.

Релігієзнавець Дмитро Горевої зазначає, що під час російсько-українського збройного конфлікту саме УПЦ (МП): 1) закликала зраджувати Україну та переходити на бік Росії, 2) освячувала російську зброю, націлену проти України, 3) співпрацювала зі ЗС Росії, 4) освячувала пам'ятники окупантам, 5) благословляла ватажків терористичних організацій («ДНР», «ЛНР»), 6) займалася шпигунством на користь Росії, 7) проклінає українську владу та зриває мобілізацію, 8) відмовляється вшановувати загиблих героїв України, 9) заперечує існування українського народу, 10) не зауважує російської агресії проти України, а російсько-український збройний конфлікт представляє як громадянську війну в Україні (братовбивчу війну)².

Російська стратегічна доктрина передбачає захист російського та російськомовного населення сусідніх країн. На практиці це означає політичне і військове втручання у внутрішні справи інших країн та використання цих категорій населення в якості «п'ятої колони». За допомогою мобілізаційних та дискредитаційних наративів Росія не лише дестабілізує політичну ситуацію, але й продовжує впливати на формування культурного простору пострадянських держав³. З само-

¹ В. Балюк, М. Дорошко *Релігійний чинник у гібридній війні Росії проти України* // «Актуальні проблеми міжнародних відносин». 2020. № 1 (51). С. 6.

² Релігієзнавець пояснив, чому УПЦ (МП) не можна залучати до примирення. URL: <https://cerkvarium.org/publikatsii/monitorynh-zmi/religieznavecs-poyasniv-chomu-upts-mp-ne-mozhna-zaluchati-do-primirennya>

³ Ю. Макарець *Довколомовні гібридні наративи в російсько-українському протистоянні* // «Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика». 2022/1(31). С. 21-25.

го початку відносин між двома незалежними державами Росія намагалася примусити Україну до надання російській мові статусу другої державної. Загалом відповідність українського законодавства та політичної практики міжнародним нормам захисту національних меншин не завадила Росії постійно оскаржувати Україну у зворотному. Захист російської меншини та російськомовного населення став надуманим приводом для агресії Росії у 2014 р⁴. та повномасштабного вторгнення у 2022 році. Вище згаданий привід для так званої військової операції з'являється у виступах Путіна, Глазева, Суркова та інших політиків. Зокрема в червні 2014 р. президент Росії заявив, що *"мы всегда будем защищать этнических русских на Украине и ту часть украинского народа, которая чувствует свою неразрывную не только этническую, но и культурную, языковую связь с Россией, чувствует себя частью широкого русского мира. Мы, конечно, будем не только внимательно следить, но и соответствующим образом реагировать. Надеемся, что вооруженные силы для этого не потребуются"*⁵. Вище сказане вкотре підтверджує, що Росія використовує питання мови та культури не лише як м'яку, але й тверду силу в політиці проти України. Події 2014 р., пов'язані з так званою російською весною («русская весна»), засвідчили, що це була добре спланована спеціальна операція Москви, в якій російську меншину в Україні використали для організації державного перевороту та захоплення влади в Криму, Донецькій, Луганській областях та інших регіонах країни⁶.

Для поширення свого впливу Росія використовує не лише популярну, але й високу культуру. Влада контролює популяризацію російської культури за кордоном, особливо на пострадянському просторі в контексті політики м'якої сили, яка використовує ряд стереотипів: 1) Росія – держава високої культури, науки та мистецтва, 2) Росії та

⁴ Вопросы идентичности русскоязычных граждан Украины в контексте вооруженного конфликта на востоке страны. URL: <https://www.international-alert.org/wp-content/uploads/2021/08/Ukraine-Russophone-Identity-RU-2017.pdf>

⁵ Путин обещает «защищать русских» на Украине всегда. URL: https://www.bbc.com/russian/russia/2014/06/140624_putin_deauthorisation_ukraine_reax

⁶ Р. Малко *Чому замерзла «русская весна»*. URL: <https://tyzhden.ua/chomu-zamerzla-russkaia-vesna/>

російському народу притаманні риси високої культурної та релігійної толерантності⁷. На жаль, для російської церкви та культури вони були та значною мірою залишаються маркерами імперської політики Росії⁸. Війна Росії проти України у 2014-2022 роках засвідчила, що Кремль не здатен використовувати культуру як м'яку силу⁹. Ряд діячів російської культури (М. Міхалков, М. Піотровський, А. Нетребко і ін.) відкрито підтримує фашистський режим Путіна та війну проти України, а культуру розглядають як зброю. З огляду на це, Міністерство культури та інформаційної політики України закликала відмовитися від російської культури¹⁰. У світі по-різному поставилися до заклику українського міністра. З цього приводу відома режисер Агнешка Холанд писала, що вона підтримує бойкот російської культури, але висловлюється проти викидання зі світової спадщини творів російської культури, тому що це може призвести до зростання сліпого націоналізму¹¹. Цивілізований світ обрав правильне рішення – бойкотувати одіозних діячів російської культури, які підтримують злочинний путінський режим, а також не допомагати культурній дипломатії Росії під час російсько-української війни.

Ідейні та релігійні цінності, історія та культура відіграють вагоме значення в процесі формування та стійкості держави-нації, що безпосередньо впливає на її безпеку. Вище згадані компоненти використовуються також у якості м'якої сили у міжнародних відносинах. Агресивна та імперська політика Росії проти України у 2014-2022 роках засвідчила, що Москва використовує їх як невійськову компоненту в гібридній війні. Проведений аналіз показав, що протидії викликам та

⁷ А. Казанцев, В. Меркушев *Россия и постсоветское пространство: перспективы использования «мягкой силы»* // «Полис». 2008. № 2.

⁸ Чому російська культура заслугоує бути скенсєльованою. URL: <https://ukrainer.net/vidmina-ros-kultury/>

⁹ N. Gergało-Dąbek *Soft power rosyjskiej kultury w kontekście wojny Federacji Rosyjskiej przeciwko Ukrainie* // „Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej”. 2022. nr 4. URL: <https://ies.lublin.pl/rocznik/riesw/2022/4/7/>.

¹⁰ Відкрите повторне звернення Міністра культури та інформаційної політики України Олександра Ткаченка щодо заклику відмови від російської культури та її виконавців. URL: <https://mkip.gov.ua/news/7877.html>

¹¹ Agnieszka Holland: *jestem za bojkotem kultury rosyjskiej*. URL: <https://www.wirtualnemedia.pl/artukul/agnieszka-holland-bojkot-kultury-rosyjskiej>

загрозам з боку Росії повинні мати комплексний характер, як у військовій так і невійськовій площині.

Valentin BALYUK

NON-MILITARY COMPONENTS OF RUSSIA'S HYBRID WAR AGAINST UKRAINE IN 2014-2022

In 2014-2022, Russia is waging war against Ukraine using military and non-military means. Non-military means of warfare focus on ideological, historical, cultural and civilizational issues. History, identity and culture are important for security and in the process of shaping the nation-state. Tackling challenges and threats from Russia should be comprehensive, including military and non-military measures.

Key words: *hybrid war, Ukraine, Russian aggression.*